MPSCKEEDA

UPSC, MPSC, COMBINE गट ब गट क, तलाठी, पोलीस भरती

एकच ॲप – अनलिमिटेड अभ्यासक्रम, अनलिमिटेड सराव!

संपूर्ण नोट्स +
अनलिमिटेड TEST सिरीज

टॉपिकनुसार नोट्स + PYQ

प्रत्येक विषयाच्या टॉपिकनुसार नोट्स + टॉपिकचे

100 PYQ प्रत्येक विषय

LIVE + कोणत्याही वेळेत टेस्ट सिरीज

टॉपिकनुसार, प्रत्येक टॉपिकचे 25 प्रश्नांचे

50 संच ऑल महाराष्ट्र रँकिंग

मिनी मॉक टेस्ट

संपूर्ण विषय किंवा कोणतेही दोन विषय
• 25 प्रश्न

200 टेस्ट विश्लेषणासहित

फुल मॉक टेस्ट

संपूर्ण पेपर स्वरूपात

200 टेस्ट विश्लेषणासहित

दिवाळी ऑफर

₹499 / एक वर्ष

किंवा

₹99 प्रति महिना

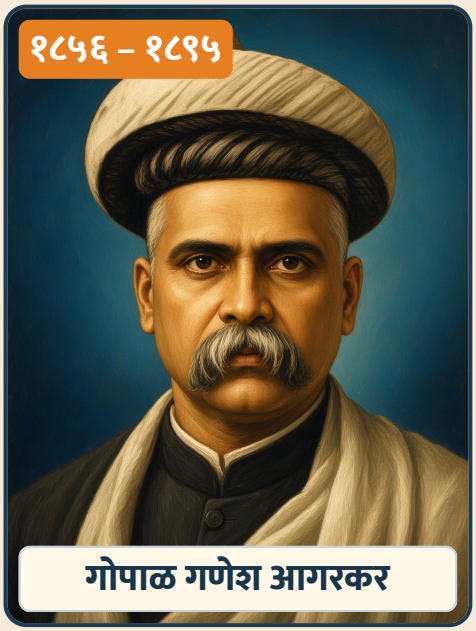
आत्ताच डाउनलोड करा

JOIN NOW • MPSCKEEDA APP

Google Play Store वर उपलब्ध • या पानावर कुठेही टॅप करा

* गोपाळ गणेश आगरकर *

गोपाळ गणेश आगरकर — परिचय

गोपाळ गणेश आगरकर

मुद्दा	माहिती
पूर्ण नाव	गोपाळ गणेश आगरकर
जन्म	१४ जुलै १८५६ — टेंभू (ता. कराड, जि. सातारा)
आई-वडील	सरस्वतीबाई व गणेश आगरकर
पत्नी	यशोदाबाई
शिक्षण	एम.ए. (इतिहास व तत्त्वज्ञान) — डेक्कन कॉलेज, पुणे
ओळख	केसरीचे पहिले संपादक; सुधारकचे संस्थापक
पद	फर्ग्युसन कॉलेजचे प्राचार्य (१८९२–९५)
निधन	१७ जून १८९५, पुणे (दम्याचा विकार)

एका वाक्यात ओळख

- महाराष्ट्रातील बुद्धिप्रामाण्यवादी विचारवंत, निर्भीड पत्रकार, शिक्षणतज्ज्ञ व जहाल समाजसुधारक.
- **"आधी सामाजिक सुधारणा"** असा आग्रह धरून टिळकांशी वैचारिक मतभेद; **"सुधारक"** पत्रातून रूढींवर प्रहार.
- **"इष्ट असेल ते बोलणार आणि साध्य असेल ते करणार"** — आयुष्यभराचा बाणा.

कार्यक्षेत्रे — एका नजरेत

क्षेत्र	प्रमुख कार्य
शिक्षण	न्यू इंग्लिश स्कूल (१८८०), DES (१८८४), फर्ग्युसन (१८८५) — प्राचार्य १८९२
पत्रकारिता	केसरीचे पहिले संपादक (१८८१–८७); सुधारक (१८८८)
समाजसुधारणा	बालविवाह, केशवपन, जातिभेद, अस्पृश्यता यांना विरोध
विचार	बुद्धिप्रामाण्यवाद, इहवाद, व्यक्तिस्वातंत्र्य
साहित्य	विकारविलसित, डोंगरीच्या तुरुंगातील आमचे १०१ दिवस, वाक्यमीमांसा

लक्षात ठेवा: आगरकरांना महाराष्ट्रातील **बुद्धिवादी परंपरेचे** प्रमुख प्रवर्तक मानले जाते.

लक्षात ठेवा: केवळ ३८ वर्षांच्या आयुष्यात शिक्षण, पत्रकारिता व समाजसुधारणा या तिन्ही क्षेत्रांत ठसा.

लक्षात ठेवा: सुधारक, केसरी व फर्ग्युसन — आगरकरांच्या कार्याची **तीन प्रतीके**.

* गोपाळ गणेश आगरकर *

बालपण व शालेय शिक्षण

- टेंभू (सातारा) येथील **अत्यंत गरीब** कुटुंबात जन्म; प्राथमिक शिक्षण कराड येथे मामाच्या घरी.
- शिक्षणाचा खर्च भागवण्यासाठी **मामलेदार कचेरीत उमेदवारी, कंपाउंडरचे काम** व प्रसंगी **माधुकरी** मागून शिक्षण.
- शिक्षणासाठी **कराड, रत्नागिरी, अकोला** असा प्रवास; १८७५ मध्ये **अकोला** येथून मॅट्रिक.
- अकोल्यात असताना "**वऱ्हाड समाचार**" पत्रात लेखन — पत्रकारितेची सुरुवात.

महाविद्यालयीन शिक्षण

वर्ष	घटना
१८७५	पुण्याच्या डेक्कन कॉलेज मध्ये प्रवेश
१८७८	**बी.ए.** — डेक्कन कॉलेज
१८७९	एम.ए. करताना बाळ गंगाधर टिळक यांच्याशी मैत्री
१८८१	**एम.ए.** — इतिहास व तत्त्वज्ञान (काही स्रोत: १८८०)

लक्षात ठेवा: वक्तृत्व व निबंध स्पर्धांची बक्षिसे, शिष्यवृत्ती व वृत्तपत्रलेखन यांवर महाविद्यालयीन खर्च भागवला.

वैचारिक जडणघडण

- **जॉन स्टुअर्ट मिल** व **हर्बर्ट स्पेन्सर** यांच्या विचारांचा प्रभाव — बुद्धिप्रामाण्यवादी व अज्ञेयवादी दृष्टिकोन.
- टिळक-आगरकर यांचा संकल्प — सरकारी नोकरी न करता **अल्प वेतनावर** लोकशिक्षणाचे कार्य.

संघर्षमय शिक्षण — एका नजरेत

ठिकाण	टप्पा
टेंभू / कराड	जन्म व प्राथमिक शिक्षण (मामाकडे)
रत्नागिरी	शिक्षणासाठी स्थलांतर
अकोला	मॅट्रिक (१८७५); वऱ्हाड समाचारमध्ये लेखन
पुणे	डेक्कन कॉलेज — बी.ए., एम.ए.; टिळकांशी मैत्री

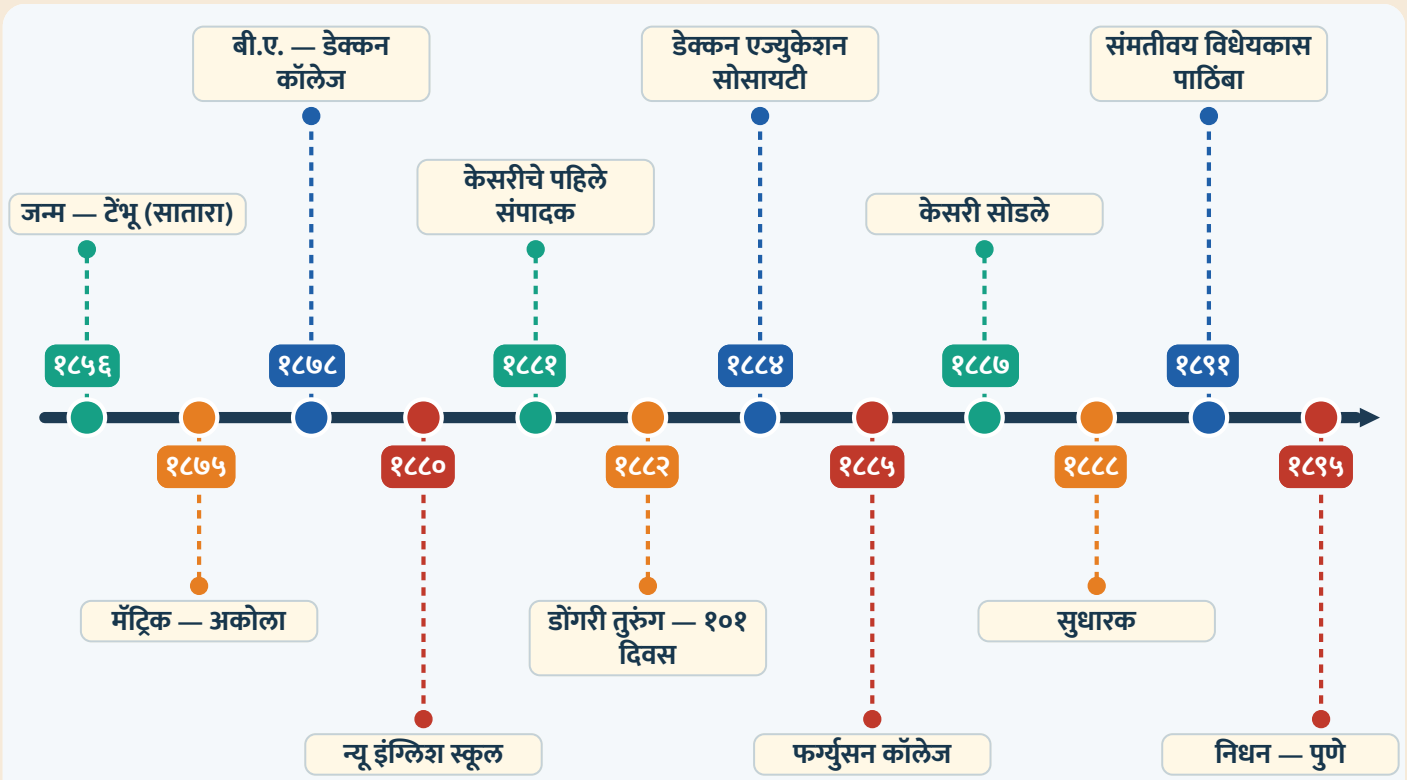
लक्षात ठेवा: गरिबीतून शिकलेल्या आगरकरांनी पुढे **स्वस्त शिक्षणासाठी** संस्था उभारल्या — स्वानुभवातून आलेली तळमळ.

लक्षात ठेवा: अकोला येथे मॅट्रिक — विदर्भाशी आगरकरांचे नाते.

लक्षात ठेवा: एम.ए.ला पहिल्या प्रयत्नात यश न मिळण्याचे कारण — अभ्यासक्रमाबाहेरील **विपुल वाचन** (BBC मराठी).

* गोपाळ गणेश आगरकर *

जीवनपट — कालरेषा

महत्त्वाच्या घटना — १८५६ ते १८८४

वर्ष / दिनांक	घटना
१४ जुलै १८५६	जन्म — टेंभू
१८७५	मॅट्रिक — अकोला
१८७८ / १८८१	बी.ए. / एम.ए. — डेक्कन कॉलेज
१ जानेवारी १८८०	न्यू इंग्लिश स्कूल — चिपळूणकरांचा पुढाकार
जानेवारी १८८१	केसरी (मराठी) व मराठा (इंग्रजी)
१७ मार्च १८८२	विष्णुशास्त्री चिपळूणकरांचे निधन
१७ जुलै – २६ ऑक्टोबर १८८२	डोंगरी तुरुंग — १०१ दिवस
२४ ऑक्टोबर १८८४	डेक्कन एज्युकेशन सोसायटी

लक्षात ठेवा: १८८१ ते १८८४ — केसरी, डोंगरी आणि DES: तीन वर्षांत आगरकरांचे सार्वजनिक जीवन घडले.

लक्षात ठेवा: आर्यभूषण छापखाना (१८८१) — केसरी-मराठाच्या छपाईसाठी.

* गोपाळ गणेश आगरकर *

महत्त्वाच्या घटना — १८८५ ते १८९५

वर्ष / दिनांक	घटना
२ जानेवारी १८८५	फर्ग्युसन कॉलेज, पुणे
१८८७	"केसरीतील निवडक निबंध" प्रसिद्ध
२५ ऑक्टोबर १८८७	केसरीची जबाबदारी आगरकरांकडून टिळकांकडे — केसरी सोडले
१५ ऑक्टोबर १८८८	सुधारक — दसऱ्याच्या दिवशी
१८९०	टिळकांनी डेक्कन एज्युकेशन सोसायटी सोडली
मार्च १८९१	संमतीवयाचा कायदा — आगरकरांचा पाठिंबा
१८९२	फर्ग्युसन कॉलेजचे प्राचार्य
१७ जून १८९५	निधन — पुणे

पुढील वाटचाल

काळ	घटना
१८९५	"सुधारकातील वेचक लेख" (निबंधसंग्रह)
१९०७	शेठ माधवदास रघुनाथदास व धनकुवरबाई यांचे पुनर्विवाहचरित्र
१९८४–८६	"आगरकर-वाङ्मय" खंड — महाराष्ट्र राज्य साहित्य व संस्कृती मंडळ

आगरकर व समकालीन व्यक्ती

व्यक्ती	संबंध
लो. टिळक	मित्र, सहकारी; पुढे वैचारिक विरोधक
विष्णुशास्त्री चिपळूणकर	न्यू इंग्लिश स्कूल व केसरीचे प्रवर्तक
गो. कृ. गोखले	सुधारकच्या इंग्रजी विभागाचे संपादक
वामन शिवराम आपटे	फर्ग्युसनचे पहिले प्राचार्य
बेहरामजी मलबारी	संमतीवय मोहिमेचे प्रणेते
माधवराव बर्वे	कोल्हापूर प्रकरणातील दिवाण

लक्षात ठेवा: टिळक व आगरकर यांच्या मैत्रीचा व मतभेदांचा इतिहास हा महाराष्ट्राच्या **प्रबोधन काळातील** महत्त्वाचा अध्याय.

* गोपाळ गणेश आगरकर *

न्यू इंग्लिश स्कूल (१८८०)

- १ जानेवारी १८८० — पुण्यात **विष्णुशास्त्री चिपळूणकर** यांनी सुरू केली; **टिळक** सोबत होते.
- एम.ए. झाल्यानंतर आगरकर शाळेत शिक्षक म्हणून सामील; पुढे **महादेव बल्लाळ नामजोशी** यांचाही सहभाग.
- उद्देश — **स्वस्त व राष्ट्रीय वृत्तीचे शिक्षण**; सरकारी शाळांना पर्याय.

डेक्कन एज्युकेशन सोसायटी व फर्ग्युसन कॉलेज

मुद्दा	माहिती
DES स्थापना	२४ ऑक्टोबर १८८४, पुणे
संस्थापक मंडळ	टिळक, आगरकर, वामन शिवराम आपटे, माधवराव नामजोशी, वासुदेव बाळकृष्ण केळकर, महादेव शिवराम गोळे, नारायण कृष्ण धारप
आजीव सदस्य	२० वर्षे अल्प वेतनावर काम करण्याची प्रतिज्ञा
फर्ग्युसन कॉलेज	२ जानेवारी १८८५
नाव	मुंबईचे गव्हर्नर **सर जेम्स फर्ग्युसन**
पहिले प्राचार्य	**वामन शिवराम आपटे**
आगरकर	इतिहास, तर्कशास्त्र इ. विषयांचे अध्यापन; १८९२–१८९५ प्राचार्य

लक्षात ठेवा: आगरकरांनी अल्प वेतनावर आयुष्यभर अध्यापन केले — **"शिक्षण हेच राष्ट्रउभारणीचे साधन"** ही त्यांची श्रद्धा.

तीन संस्था — तुलना

संस्था	वर्ष	स्वरूप
न्यू इंग्लिश स्कूल	१८८०	माध्यमिक शाळा
डेक्कन एज्युकेशन सोसायटी	१८८४	शिक्षणसंस्था चालवणारी संस्था
फर्ग्युसन कॉलेज	१८८५	महाविद्यालय (DES अंतर्गत)

लक्षात ठेवा: क्रम लक्षात ठेवा: **शाळा (१८८०) → संस्था (१८८४) → महाविद्यालय (१८८५).**

लक्षात ठेवा: DES च्या आजीव सदस्यांपैकी पुढे **गो. कृ. गोखले** हेही एक प्रसिद्ध सदस्य.

लक्षात ठेवा: DES चे आजीव सदस्य — अल्प वेतनावर शिक्षणसेवेची प्रतिज्ञा.

* गोपाळ गणेश आगरकर *

केसरी व मराठा (१८८१)

मुद्दा	केसरी	मराठा
भाषा	मराठी	इंग्रजी
सुरुवात	जानेवारी १८८१ (४ जानेवारी)	जानेवारी १८८१ (२ जानेवारी)
पहिले संपादक	गोपाळ गणेश आगरकर	बाळ गंगाधर टिळक
छापखाना	**आर्यभूषण** छापखाना, पुणे	आर्यभूषण
प्रारंभीचे चालक	चिपळूणकर, टिळक, आगरकर, नामजोशी आदी	—

लक्षात ठेवा: आगरकरांच्या परिणामकारक लेखनामुळे आणि कुशल संपादनामुळे केसरी अल्पावधीत लोकप्रिय झाला.

केसरीतील आगरकरांचे लेखन

- बालविवाह, केशवपन, अंधश्रद्धा, जातिभेद यांवर परखड लेख; त्याचबरोबर राजकीय स्वातंत्र्याचाही पुरस्कार.
- केसरीच्या चालक मंडळातील बहुतेकांना **राजकीय प्रश्न** अधिक महत्त्वाचे वाटत — आगरकरांची वैचारिक कोंडी.
- **२५ ऑक्टोबर १८८७** — केसरीत पाच ओळींचे निवेदन: आजपासून प्रकाशकत्वाची जबाबदारी टिळकांवर; आगरकरांवर नाही.

पुढे केसरी

- केसरी व मराठा टिळकांच्या मालकीचे झाले (१८८७) — **जहाल राष्ट्रवादाचे** मुखपत्र.
- आगरकरांनी स्वतंत्र मार्ग स्वीकारून वर्षभरात "सुधारक" सुरू केला.

संपादकीय भूमिका — तुलना

मुद्दा	आगरकर (केसरी)	टिळक (मराठा)
वाचक	मराठी जनसामान्य	इंग्रजी शिकलेला वर्ग
भर	सामाजिक प्रश्न + राजकीय जागृती	राजकीय प्रश्न
पुढे	सुधारक (१८८८)	केसरी-मराठाचे मालक (१८८७)

लक्षात ठेवा: आगरकरांच्या काळात केसरीचा खप वाढला — मराठी वृत्तपत्रसृष्टीत केसरीला अग्रस्थान मिळाले.

लक्षात ठेवा: आगरकरांचे केसरीतील निवडक लेख १८८७ मध्ये पुस्तकरूपाने.

लक्षात ठेवा: १८८७ नंतर केसरी हे **जहाल राष्ट्रवादाचे** मुखपत्र बनले.

* गोपाळ गणेश आगरकर *

कोल्हापूर (बर्वे) प्रकरण व डोंगरी तुरुंग

मुद्दा	माहिती
पार्श्वभूमी	कोल्हापूरचे अल्पवयीन छत्रपती चौथे शिवाजी यांचा छळ होत असल्याचे पत्रव्यवहार व लेख
लक्ष्य	कोल्हापूर संस्थानचे दिवाण / कारभारी माधवराव बर्वे
प्रसिद्धी	केसरी व मराठा — १८८१-८२
खटला	बर्वे यांचा **अब्रूनुकसानीचा** खटला; पत्रव्यवहाराची सत्यता सिद्ध करता आली नाही
शिक्षा	टिळक व आगरकर — १०१ दिवसांची साधी कैद (सुमारे चार महिने)
तुरुंग	डोंगरी तुरुंग, मुंबई
कालावधी	**१७ जुलै – २६ ऑक्टोबर १८८२**

लक्षात ठेवा: या अनुभवांवर आगरकरांनी "**डोंगरीच्या तुरुंगातील आमचे १०१ दिवस**" (१८८२) हे पुस्तक **खेळकर व विनोदी** शैलीत लिहिले.

तुरुंगवासाचे परिणाम

- टिळक-आगरकर जोडीला महाराष्ट्रभर **लोकप्रियता** व लोकांचा विश्वास मिळाला.
- तुरुंगात दोघांच्या चर्चा — कॉलेजातील संकल्प, सामाजिक सुधारणा, देशसेवा.
- वृत्तपत्रस्वातंत्र्याच्या लढ्याचे सुरुवातीचे प्रतीक.

लक्षात ठेवा: याच वर्षी (मार्च १८८२) विष्णुशास्त्री चिपळूणकरांचे निधन — "चिपळूणकर गेले, तथापि संकल्प ढळू देणार नाही" असा केसरीचा अग्रलेख.

कोल्हापूर प्रकरण — संबंधित व्यक्ती

व्यक्ती	भूमिका
चौथे शिवाजी	कोल्हापूरचे अल्पवयीन छत्रपती
माधवराव बर्वे	दिवाण — फिर्यादी
टिळक	मराठाचे संपादक — आरोपी
आगरकर	केसरीचे संपादक — आरोपी

लक्षात ठेवा: बर्वे प्रकरणातील पत्रे बनावट निघाल्याने संपादकांना शिक्षा झाली.

लक्षात ठेवा: शिक्षा — **साधी कैद**, सक्तमजुरी नव्हे.

* गोपाळ गणेश आगरकर *

टिळक-आगरकर वाद — आधी सामाजिक की राजकीय?

मुद्दा	आगरकर	टिळक
प्राधान्य	आधी सामाजिक सुधारणा	आधी राजकीय स्वातंत्र्य
सरकारी कायदा	समाज स्वखुशीने बदलत नसेल तर **कायद्याने** सुधारणा करावी	परकीय सरकारने धार्मिक-सामाजिक बाबतीत **हस्तक्षेप** करू नये
संमतीवय (१८९१)	पाठिंबा	सरकारी हस्तक्षेपाला विरोध
दृष्टिकोन	बुद्धिप्रामाण्यवादी, व्यक्तिस्वातंत्र्यवादी	राष्ट्रवादी; जनमताला बरोबर घेऊन
मुखपत्र	सुधारक (१८८८)	केसरी, मराठा

लक्षात ठेवा: मतभेद **तत्त्वांचे** होते, वैयक्तिक वैराचे नव्हे — दोघांची मैत्री व परस्परांविषयी आदर कायम होता.

वादाची परिणती

वर्ष	घटना
१८८४ पासून	मतभेद वाढू लागले
१८८७	आगरकरांनी केसरी सोडले
१८८८	आगरकरांचा "सुधारक"
१८९०	टिळकांनी डेक्कन एज्युकेशन सोसायटी सोडली

लक्षात ठेवा: सोसायटीतील मतभेदांचे एक कारण — आजीव सदस्यांनी बाहेर कामे करावी की नाही, याबाबतची भूमिका.

वादाचे मुद्दे — थोडक्यात

- **प्राधान्यक्रम** — आधी सामाजिक सुधारणा (आगरकर) की आधी राजकीय स्वातंत्र्य (टिळक)?
- **सरकारी हस्तक्षेप** — कायद्याने सुधारणा (आगरकर) विरुद्ध परकीय सरकारचा हस्तक्षेप नको (टिळक).
- **लोकमत** — परखड प्रबोधन (आगरकर) विरुद्ध जनमत सोबत ठेवणे (टिळक).

लक्षात ठेवा: MPSC मध्ये हा वाद "**सामाजिक विरुद्ध राजकीय सुधारणा**" या नावाने विचारला जातो — आगरकर हे सामाजिक बाजूचे, टिळक हे राजकीय बाजूचे प्रतिनिधी.

लक्षात ठेवा: मतभेदानंतरही दोघे परस्परांच्या कार्याचा आदर करत.

लक्षात ठेवा: दोघांच्या भूमिका परस्परपूरक होत्या, असे आजचे अभ्यासक मानतात.

* गोपाळ गणेश आगरकर *

सुधारक (१८८८)

मुद्दा	माहिती
सुरुवात	१५ ऑक्टोबर १८८८ — दसरा, पुणे
स्वरूप	साप्ताहिक; **मराठी व इंग्रजी** विभाग
मराठी संपादक	**आगरकर**
इंग्रजी संपादक	गोपाळ कृष्ण गोखले (प्रारंभी)
ब्रीदवाक्य	"इष्ट असेल ते बोलणार आणि साध्य असेल ते करणार"
उद्देश	सामाजिक सुधारणेचे निर्भीड प्रतिपादन; राजकीय-आर्थिक लेखही
आर्थिक स्थिती	वर्गणीतून खर्च भागत नसे — आगरकर स्वतःच्या पैशांनी पत्र चालवत

लक्षात ठेवा: "लोककल्याणासाठी प्रसंगी कटूपणा घ्यावा लागला तरी चालेल" — सुधारक काढण्यामागची आगरकरांची भूमिका.

सुधारकातील विषय

- स्त्रियांचा पोषाख, विधवांचे **केशवपन**, **सोवळे-ओवळे**, अंत्यविधी, हजामत, जोडे — दैनंदिन रूढींची चिकित्सा.
- देवतांची उत्पत्ती, **मूर्तिपूजा**, आत्म्याची मरणोत्तर स्थिती — धर्मविषयक तात्त्विक प्रश्न.
- सामाजिक सुधारणा व कायदा यांचा संबंध; स्त्रीशिक्षण.

विरोध

- सनातन्यांकडून धमक्या; पुण्यात आगरकरांची जिवंतपणी प्रेतयात्रा काढली गेली.
- न्या. रानडे, रा. गो. भांडारकर यांसारख्या सुधारकांनाही आगरकरांचे धर्मविषयक विचार पूर्ण मान्य नव्हते.

सुधारकची वैशिष्ट्ये

वैशिष्ट्य	स्पष्टीकरण
द्वैभाषिक	मराठी (आगरकर) व इंग्रजी (गोखले) विभाग
निर्भीडपणा	लोकप्रियतेची पर्वा न करता मतप्रदर्शन
विषयवैविध्य	दैनंदिन रूढींपासून तत्त्वज्ञानापर्यंत

* गोपाळ गणेश आगरकर *

संमतीवयाचा कायदा (१८९१)

मुद्दा	माहिती
प्रेरणा	पारशी सुधारक बेहरामजी मलबारी यांची बालविवाहविरोधी मोहीम (१८८४ पासून)
संमत	मार्च १८९१ — केंद्रीय विधिमंडळ
तरतूद	मुलीचे संमतीवय १० वरून १२ वर्षे
आगरकर	सुधारकमधून **जोरदार पाठिंबा**
टिळक	परकीय सरकारच्या **हस्तक्षेपाला विरोध**
प्रतिक्रिया	सनातन्यांचा प्रखर विरोध; पुण्यात मोठ्या सभा

लक्षात ठेवा: आगरकरांचे म्हणणे — "इंग्रजांना आपण कधीतरी घालवणारच; पण सामाजिक सुधारणांसाठी ते जाईपर्यंत थांबण्याचे कारण नाही."

पुढील प्रवास

वर्ष	संमतीवय
१८६०	१० (भारतीय दंड संहिता)
१८९१	१२
१९२५	१३
१९४९	१५

लक्षात ठेवा: १९२९ चा **शारदा कायदा** (बालविवाह प्रतिबंधक) — विवाहाचे किमान वय मुलींसाठी १४, मुलांसाठी १८.

आगरकरांची भूमिका का महत्त्वाची?

- सामाजिक सुधारणेसाठी **कायद्याचा आधार** घेण्याचे धैर्य — लोकप्रियतेपेक्षा तत्त्व महत्त्वाचे.
- "साध्य असेल ते करणार" — ब्रीदवाक्याचा प्रत्यक्ष प्रत्यय.

संमतीवय वादाचे महत्त्व

- महाराष्ट्रात सुधारक विरुद्ध सनातनी असा तीव्र संघर्ष — पुण्यातील सभा, वृत्तपत्रीय वाद.
- टिळक-आगरकर मतभेद या प्रश्नावरून अधिक तीव्र झाले.

* गोपाळ गणेश आगरकर *

बुद्धिप्रामाण्यवाद व इहवाद

संकल्पना	आगरकरांचा अर्थ
बुद्धिप्रामाण्यवाद	प्रत्येक रूढी, परंपरा, धर्मवचन **बुद्धीच्या कसोटीवर** तपासावे; स्मृतिवचनांचा आधार नको
इहवाद / ऐहिक सुखवाद	मनुष्यजातीचे **ऐहिक सुखवर्धन** हेच ध्येय — पण केवळ इंद्रियसुख नव्हे, संयमी जीवनाचे समाधानही
व्यक्तिस्वातंत्र्य	व्यक्तीच्या विकासाशिवाय समाजाची प्रगती नाही
अज्ञेयवाद	ईश्वराविषयी निश्चित ज्ञान शक्य नाही; नीतीसाठी ईश्वर-धर्माची गरज नाही
मानवतावाद	परोपकार, सहानुभूती हे सद्गुण धर्माच्या आधीपासून

लक्षात ठेवा: आगरकरांची चतुःसूत्री: **बुद्धिवाद, व्यक्तिवाद, समता आणि मानवतावाद** (मराठी विश्वकोश).

धर्म व नीती

- पूर्वजन्म, पुनर्जन्म, दैववाद यांवर विश्वास नाही.
- "परोपकारादी सद्गुण धर्माच्या आधी अस्तित्वात आले, नंतर धर्मात गोवले गेले" — नीती धर्मावर अवलंबून नाही.
- **ग्रंथप्रामाण्य** व धर्मप्रामाण्य यांना विरोध — बदलत्या काळानुसार समाजरचना बदलली पाहिजे.

प्रभाव

- जॉन स्टुअर्ट मिल — **व्यक्तिस्वातंत्र्य**; हर्बर्ट स्पेन्सर — **उत्क्रांतिवाद**.

आगरकर विरुद्ध परंपरा

परंपरा / रूढी	आगरकरांची भूमिका
बालविवाह	विरोध — संमतीवयाला पाठिंबा
केशवपन	क्रूर प्रथा — त्याग करावा
सोवळे-ओवळे	बुद्धीला न पटणारे — त्याग
मूर्तिपूजा	चिकित्सा; दांभिकतेवर टीका
जातिभेद, अस्पृश्यता	सर्वथैव अमान्य

लक्षात ठेवा: "समाजसुधारणा म्हणजे जुने ते सर्व टाकाऊ नव्हे; पण बुद्धीला न पटणारे टाकून द्यावे" — आगरकरांच्या विचारांचा सारांश (आशय).

* गोपाळ गणेश आगरकर *

स्त्रीविषयक विचार

- **स्त्रीशिक्षणाचा** पुरस्कार — स्त्रियांना पुरुषांप्रमाणे सर्व प्रकारचे शिक्षण मिळावे.
- **बालविवाहाला** विरोध; **विधवा पुनर्विवाहाचा** पुरस्कार.
- विधवांचे केशवपन या क्रूर प्रथेवर कडाडून टीका.
- स्त्रियांच्या **पोषाखात सुधारणा** — सोयीस्कर कपडे (जाकिटे) घालण्याचा आग्रह.
- स्त्री-पुरुष समानता — कुटुंबात व समाजात स्त्रीला स्वतंत्र व्यक्तिमत्त्व.

जातिव्यवस्थेविषयी

- **चातुर्वर्ण्य, जातिसंस्था** व **अस्पृश्यता** सर्वथैव अमान्य.
- सोवळे-ओवळे, शिवाशिव यांसारख्या रूढी बुद्धीला न पटणाऱ्या — त्याग करावा.
- जन्मावर आधारित श्रेष्ठत्व नाकारून **गुणांवर** आधारित समाजाचा आग्रह.

सुधारणांचा मार्ग

मार्ग	आगरकरांचे मत
प्रबोधन	लेखन, शिक्षण, चर्चा यांतून मतपरिवर्तन
कायदा	समाज स्वखुशीने न बदलल्यास कायद्याने अनिष्ट रूढी नष्ट कराव्यात
आचरण	सुधारकांनी आपल्या घरापासून सुरुवात करावी

स्त्रीसुधारणा — समकालीन सुधारकांशी तुलना

सुधारक	स्त्रीविषयक प्रमुख कार्य
महात्मा फुले	मुलींची शाळा (१८४८)
बेहरामजी मलबारी	संमतीवय मोहीम
आगरकर	केशवपनविरोध, स्त्रीशिक्षण, पोषाखसुधारणा, संमतीवयाला पाठिंबा

लक्षात ठेवा: आगरकरांनी स्त्रीप्रश्नाकडे **व्यक्तिस्वातंत्र्याच्या** दृष्टिकोनातून पाहिले — स्त्री ही स्वतंत्र व्यक्ती.

लक्षात ठेवा: स्त्रीशिक्षणाशिवाय कुटुंब व समाजाची प्रगती अशक्य — आगरकरांचे मत.

लक्षात ठेवा: पोषाखविषयक लेखांतून स्त्रियांनी सोयीस्कर व आरोग्यदायी कपडे वापरावेत, असा आग्रह.

लक्षात ठेवा: विधवा पुनर्विवाहाचे उदाहरण — शेठ माधवदास व धनकुवरबाई यांचे चरित्र.

* गोपाळ गणेश आगरकर *

आगरकरांचे लेखन

ग्रंथ / संग्रह	वर्ष	विषय
डोंगरीच्या तुरुंगातील आमचे १०१ दिवस	१८८२	तुरुंगवासाचे खेळकर वर्णन
विकारविलसित	१८८३	शेक्सपिअरच्या **हॅम्लेट**चे मराठी भाषांतर
वाक्यमीमांसा आणि वाक्याचे पृथक्करण	—	मराठी वाक्यरचनेचा शास्त्रीय विचार (व्याकरण)
केसरीतील निवडक निबंध	१८८७	केसरीतील लेखांचा संग्रह
सुधारकातील वेचक लेख	१८९५	निबंधसंग्रह
शेठ माधवदास रघुनाथदास व धनकुवरबाई यांचे पुनर्विवाहचरित्र	१९०७	पुनर्विवाहाचा आदर्श
आगरकर-वाङ्मय (खंड)	१९८४–८६	संपा. म. गं. नातू, दि. य. देशपांडे

साहित्यविषयक निबंध

- "**कवि, काव्य, काव्यरति**" आणि "**शेक्सपिअर, भवभूति व कालिदास**" — साहित्यशास्त्रीय विचार.
- विकारविलसितच्या प्रस्तावनेत परभाषेतील नाटकांचे भाषांतर कसे करावे याचे विवेचन.

लेखनशैली

- **पल्लेदार वाक्ये**, मुद्देसूद प्रतिपादन, अन्वर्थक अलंकार आणि प्रासंगिक नर्मविनोद.
- मराठी **निबंधसाहित्यात** मोलाची भर — वैचारिक गद्याचे आदर्श.
- मराठी वाक्याच्या अवयवांचा तपशीलवार विचार **मराठीत प्रथम** आगरकरांनी मांडला.

आगरकरांचे गाजलेले विचारसूत्र

- "इष्ट असेल ते बोलणार आणि साध्य असेल ते करणार" — सुधारकचे ब्रीद.
- बुद्धीच्या कसोटीवर न उतरणारी प्रत्येक गोष्ट त्याज्य — बुद्धिप्रामाण्यवाद.
- मनुष्याचे **ऐहिक सुख** वाढवणे हेच सुधारणांचे ध्येय — इहवाद.

लक्षात ठेवा: ईश्वर व धर्माविषयीची मते रानडे-भांडारकरांनाही पटत नसत.

लक्षात ठेवा: महाराष्ट्रातील पुढील बुद्धिवादी व विवेकवादी चळवळींसाठी आगरकर प्रेरणास्थान ठरले.

* गोपाळ गणेश आगरकर *

फर्ग्युसनचे प्राचार्य व अखेर

- **१८९२** — वामन शिवराम आपटे यांच्यानंतर फर्ग्युसन कॉलेजचे प्राचार्य.
- प्राचार्यपद, अध्यापन व सुधारकचे संपादन — अपरिमित कष्टांमुळे प्रकृती खालावली; **दम्याचा** विकार.
- १७ जून १८९५ — पुणे येथे निधन; वय अवघे **३८** वर्षे.

MPSC साठी महत्त्वाचे मुद्दे

- जन्म १४ जुलै १८५६, टेंभू (सातारा); निधन १७ जून १८९५, पुणे.
- **१८८०** न्यू इंग्लिश स्कूल → **१८८१** केसरी (पहिले संपादक) → **१८८२** डोंगरी → **१८८४** DES → **१८८५** फर्ग्युसन.
- **१८८७** केसरी सोडले → **१८८८** सुधारक (गोखले — इंग्रजी विभाग) → **१८९१** संमतीवय → **१८९२** प्राचार्य.
- विकारविलसित — **हॅम्लेट**; वाक्यमीमांसा — **व्याकरण**.

गोंधळ टाळा

चुकीचा समज	अचूक तथ्य
केसरीचे पहिले संपादक टिळक	**आगरकर**; टिळक — मराठा
सुधारकचे इंग्रजी संपादक टिळक	**गो. कृ. गोखले**
डोंगरी तुरुंगवास — एका वर्षाचा	**१०१ दिवस** (१८८२)
फर्ग्युसनचे पहिले प्राचार्य आगरकर	**वामन शिवराम आपटे**; आगरकर — १८९२ पासून

वयाचे गणित

प्रसंग	पूर्ण वय
केसरी (जानेवारी १८८१)	२४
डोंगरी (जुलै १८८२)	२६
सुधारक (ऑक्टोबर १८८८)	३२
संमतीवय (मार्च १८९१)	३४
निधन (जून १८९५)	३८

लक्षात ठेवा: आगरकर — केसरीचे **पहिले** संपादक; सुधारकचे **संस्थापक**.

लक्षात ठेवा: शॉर्टकट: **५६ जन्म — ८१ केसरी — ८२ डोंगरी — ८८ सुधारक — ९५ निधन**.

* गोपाळ गणेश आगरकर *

बहुपर्यायी प्रश्न

1. गोपाळ गणेश आगरकरांचा जन्म कोणत्या वर्षी झाला?
अ) १८७५ ब) १८५६
क) १८४६ ड) १८६६

2. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) आगरकरांचे जन्मवर्ष — १८५६.
२) फर्ग्युसनचे पहिले प्राचार्य — वामन शिवराम आपटे.
अ) दोन्ही योग्य ब) फक्त २ योग्य
क) दोन्ही चुकीची ड) फक्त १ योग्य

3. आगरकरांचे जन्मगाव कोणते?
अ) कटगुण ब) टेंभू
क) आंबडवे ड) नायगाव

4. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) आगरकरांचे जन्मगाव — टेंभू.
२) आगरकर प्राचार्य — १८८०.
अ) दोन्ही चुकीची ब) फक्त १ योग्य
क) फक्त २ योग्य ड) दोन्ही योग्य

5. टेंभू हे गाव कोणत्या जिल्ह्यात आहे?
अ) पुणे ब) नागपूर
क) सातारा ड) रत्नागिरी

6. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) टेंभूचा जिल्हा — नागपूर.
२) केसरी सोडण्याचे वर्ष — १८८७.
अ) दोन्ही चुकीची ब) फक्त २ योग्य
क) फक्त १ योग्य ड) दोन्ही योग्य

7. आगरकर कोठून मॅट्रिक झाले?
अ) कराड ब) रत्नागिरी
क) पुणे ड) अकोला

8. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) आगरकरांची मॅट्रिक — पुणे.
२) सुधारकची सुरुवात — ४ जानेवारी १८८१.
अ) दोन्ही चुकीची ब) दोन्ही योग्य
क) फक्त १ योग्य ड) फक्त २ योग्य

9. आगरकर कोणत्या वर्षी मॅट्रिक झाले?
अ) १८८५ ब) १८७५
क) १८५६ ड) १८९५

10. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) मॅट्रिकचे वर्ष — १८७५.
२) सुधारकचे इंग्रजी संपादक — गो. कृ. गोखले.
अ) फक्त १ योग्य ब) दोन्ही योग्य
क) दोन्ही चुकीची ड) फक्त २ योग्य

11. आगरकरांनी पदवी कोणत्या महाविद्यालयातून घेतली?
अ) फर्ग्युसन कॉलेज, पुणे ब) विल्सन कॉलेज, मुंबई
क) डेक्कन कॉलेज, पुणे ड) एल्फिन्स्टन कॉलेज, मुंबई

12. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) पदवीचे महाविद्यालय — डेक्कन कॉलेज, पुणे.
२) सुधारकचे ब्रीद — सत्यमेव जयते.
अ) दोन्ही योग्य ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही चुकीची ड) फक्त २ योग्य

13. आगरकरांनी एम.ए. कोणत्या विषयांत केले?
अ) गणित व विज्ञान ब) इतिहास व तत्त्वज्ञान
क) संस्कृत व वेद ड) कायदा

14. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) एम.ए.चे विषय — गणित व विज्ञान.
२) संमतीवयाचा कायदा — १८९१.
अ) फक्त १ योग्य ब) दोन्ही चुकीची
क) दोन्ही योग्य ड) फक्त २ योग्य

15. आगरकरांवर कोणत्या पाश्चात्त्य विचारवंतांचा प्रभाव होता?
अ) मार्क्स व लेनिन ब) हेगेल व कांट
क) मिल व स्पेन्सर ड) रूसो व व्हॉल्टेअर

16. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) आगरकरांवरील पाश्चात्त्य प्रभाव — मार्क्स व लेनिन.
२) १८९१ मधील संमतीवय बदल — १४ वरून १८ वर्षे.
अ) दोन्ही चुकीची ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही योग्य ड) फक्त २ योग्य

17. आगरकर व टिळक यांची मैत्री कोठे झाली?
अ) डोंगरी तुरुंग ब) राजकुमार कॉलेज, राजकोट
क) एल्फिन्स्टन कॉलेज ड) डेक्कन कॉलेज

18. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) टिळक-आगरकर मैत्री — डेक्कन कॉलेज.
२) संमतीवय मोहिमेचे प्रणेते — बेहरामजी मलबारी.
अ) फक्त २ योग्य ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही योग्य ड) दोन्ही चुकीची

* गोपाळ गणेश आगरकर *

बहुपर्यायी प्रश्न

19. न्यू इंग्लिश स्कूल केव्हा सुरू झाले?
अ) २४ ऑक्टोबर १८८४ ब) १ जानेवारी १८८०
क) १५ ऑक्टोबर १८८८ ड) २ जानेवारी १८८५

20. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) न्यू इंग्लिश स्कूल — १ जानेवारी १८८०.
२) संमतीवयाबाबत टिळकांची भूमिका — विधेयकाचे सादरकर्ते.
अ) दोन्ही चुकीची ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही योग्य ड) फक्त २ योग्य

21. न्यू इंग्लिश स्कूलचे प्रवर्तक कोण?
अ) महात्मा फुले ब) विष्णुशास्त्री चिपळूणकर
क) गो. कृ. गोखले ड) न्या. रानडे

22. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) न्यू इंग्लिश स्कूलचे प्रवर्तक — महात्मा फुले.
२) जिवंतपणी प्रेतयात्रा — गोपाळ गणेश आगरकर.
अ) दोन्ही योग्य ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही चुकीची ड) फक्त २ योग्य

23. केसरी कोणत्या भाषेत होते?
अ) इंग्रजी ब) गुजराती
क) संस्कृत ड) मराठी

24. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) केसरीची भाषा — इंग्रजी.
२) विकारविलसित — शाकुंतल.
अ) दोन्ही चुकीची ब) फक्त २ योग्य
क) फक्त १ योग्य ड) दोन्ही योग्य

25. मराठा हे पत्र कोणत्या भाषेत होते?
अ) मराठी ब) हिंदी
क) इंग्रजी ड) गुजराती

26. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) मराठाची भाषा — इंग्रजी.
२) विकारविलसितचे वर्ष — १८८३.
अ) फक्त १ योग्य ब) दोन्ही चुकीची
क) दोन्ही योग्य ड) फक्त २ योग्य

27. केसरीचे पहिले संपादक कोण?
अ) गो. कृ. गोखले ब) न. चिं. केळकर
क) लो. टिळक ड) गोपाळ गणेश आगरकर

28. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) केसरीचे पहिले संपादक — गोपाळ गणेश आगरकर.
२) डोंगरीच्या तुरुंगातील आमचे १०१ दिवस — वि. रा. शिंदे.
अ) फक्त २ योग्य ब) दोन्ही योग्य
क) फक्त १ योग्य ड) दोन्ही चुकीची

29. मराठाचे प्रारंभीचे संपादक कोण?
अ) लो. टिळक ब) विष्णुशास्त्री चिपळूणकर
क) गोपाळ गणेश आगरकर ड) गो. कृ. गोखले

30. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) मराठाचे संपादक — गो. कृ. गोखले.
२) वाक्यमीमांसाचा विषय — मराठी व्याकरण.
अ) फक्त १ योग्य ब) दोन्ही चुकीची
क) फक्त २ योग्य ड) दोन्ही योग्य

31. केसरी व मराठा कोणत्या वर्षी सुरू झाले?
अ) १८७३ ब) १८८८
क) १८८१ ड) १८९५

32. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) केसरी-मराठा स्थापना — १८८८.
२) सुधारकातील वेचक लेख — १८५६.
अ) फक्त १ योग्य ब) दोन्ही चुकीची
क) दोन्ही योग्य ड) फक्त २ योग्य

33. केसरी-मराठा कोणत्या छापखान्यात छापले जात?
अ) निर्णयसागर ब) चित्रशाळा
क) सत्यशोधक छापखाना ड) आर्यभूषण

34. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) केसरी-मराठाचा छापखाना — आर्यभूषण.
२) आगरकरांच्या विचारांचा पाया — बुद्धिप्रामाण्यवाद.
अ) फक्त २ योग्य ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही चुकीची ड) दोन्ही योग्य

35. कोल्हापूर प्रकरणात कोणत्या दिवाणावर टीका झाली?
अ) न्या. रानडे ब) माधवराव बर्वे
क) शाहू महाराज ड) सयाजीराव गायकवाड

36. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) कोल्हापूर प्रकरणातील दिवाण — माधवराव बर्वे.
२) आगरकरांची चतुःसूत्री — दैववाद, कर्मकांड, जातिभेद, ग्रंथप्रामाण्य.
अ) दोन्ही चुकीची ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही योग्य ड) फक्त २ योग्य

* गोपाळ गणेश आगरकर *

बहुपर्यायी प्रश्न

37. कोल्हापूर प्रकरण कोणत्या छत्रपतींच्या छळाशी संबंधित होते?
अ) तिसरे राजाराम ब) शाहू महाराज
क) चौथे शिवाजी ड) पहिले संभाजी

38. जोड्या लावा: अ) न्यू इंग्लिश स्कूल ब) डेक्कन एज्युकेशन सोसायटी क) फर्ग्युसन कॉलेज
१) २ जानेवारी १८८५ २) १ जानेवारी १८८० ३) २४ ऑक्टोबर १८८४
अ) अ–२, ब–१, क–३ ब) अ–१, ब–२, क–३
क) अ–३, ब–१, क–२ ड) अ–२, ब–३, क–१

39. टिळक-आगरकरांना कोणत्या तुरुंगात ठेवले होते?
अ) डोंगरी (मुंबई) ब) अंदमान
क) येरवडा (पुणे) ड) मंडाले (ब्रह्मदेश)

40. जोड्या लावा: अ) केसरीचे पहिले संपादक ब) मराठाचे संपादक क) सुधारकचे इंग्रजी संपादक
१) गो. कृ. गोखले २) गोपाळ गणेश आगरकर ३) लो. टिळक
अ) अ–३, ब–१, क–२ ब) अ–१, ब–२, क–३
क) अ–२, ब–१, क–३ ड) अ–२, ब–३, क–१

41. कोल्हापूर प्रकरणात किती दिवसांची कैद झाली?
अ) १ वर्ष ब) १०१ दिवस
क) ३० दिवस ड) ६ वर्षे

42. जोड्या लावा: अ) कोल्हापूर प्रकरणातील दिवाण ब) कोल्हापूर प्रकरणातील छत्रपती क) टिळक-आगरकरांचा तुरुंग (१८८२)
१) डोंगरी (मुंबई) २) माधवराव बर्वे ३) चौथे शिवाजी
अ) अ–३, ब–१, क–२ ब) अ–१, ब–२, क–३
क) अ–२, ब–१, क–३ ड) अ–२, ब–३, क–१

43. डोंगरी तुरुंगवास कोणत्या वर्षी झाला?
अ) १८८८ ब) १८८२
क) १८९७ ड) १९०८

44. जोड्या लावा: अ) विकारविलसित ब) डोंगरीच्या तुरुंगातील आमचे १०१ दिवस क) वाक्यमीमांसाचा विषय
१) मराठी व्याकरण २) हॅम्लेट ३) गोपाळ गणेश आगरकर
अ) अ–३, ब–१, क–२ ब) अ–२, ब–३, क–१
क) अ–२, ब–१, क–३ ड) अ–१, ब–२, क–३

45. डेक्कन एज्युकेशन सोसायटीची स्थापना केव्हा झाली?
अ) २४ ऑक्टोबर १८८४ ब) १५ ऑक्टोबर १८८८
क) १ जानेवारी १८८० ड) १७ जून १८९५

46. जोड्या लावा: अ) केसरी-मराठा स्थापना ब) डोंगरी तुरुंगवासाचे वर्ष क) सुधारकची सुरुवात
१) १५ ऑक्टोबर १८८८ २) १८८१ ३) १८८२
अ) अ–१, ब–२, क–३ ब) अ–२, ब–३, क–१
क) अ–३, ब–१, क–२ ड) अ–२, ब–१, क–३

47. फर्ग्युसन कॉलेजची स्थापना केव्हा झाली?
अ) २४ ऑक्टोबर १८८४ ब) २ जानेवारी १८८५
क) १ जानेवारी १८८० ड) १५ ऑक्टोबर १८८८

48. जोड्या लावा: अ) संमतीवयाचा कायदा ब) १८९१ मधील संमतीवय बदल क) संमतीवय मोहिमेचे प्रणेते
१) बेहरामजी मलबारी २) १८९१ ३) १० वरून १२ वर्षे
अ) अ–१, ब–२, क–३ ब) अ–२, ब–१, क–३
क) अ–२, ब–३, क–१ ड) अ–३, ब–१, क–२

49. फर्ग्युसन कॉलेजला कोणाचे नाव देण्यात आले?
अ) लॉर्ड डलहौसी ब) माउंटस्टुअर्ट एल्फिन्स्टन
क) लॉर्ड कर्झन ड) सर जेम्स फर्ग्युसन

50. जोड्या लावा: अ) आगरकरांचे जन्मगाव ब) आगरकरांची मॅट्रिक क) पदवीचे महाविद्यालय
१) डेक्कन कॉलेज, पुणे २) टेंभू ३) अकोला
अ) अ–३, ब–१, क–२ ब) अ–१, ब–२, क–३
क) अ–२, ब–३, क–१ ड) अ–२, ब–१, क–३

51. फर्ग्युसन कॉलेजचे पहिले प्राचार्य कोण?
अ) वामन शिवराम आपटे ब) गोपाळ गणेश आगरकर
क) लो. टिळक ड) गो. कृ. गोखले

52. जोड्या लावा: अ) फर्ग्युसन कॉलेजचे नाव ब) फर्ग्युसनचे पहिले प्राचार्य क) आगरकर प्राचार्य
१) १८९२ २) सर जेम्स फर्ग्युसन ३) वामन शिवराम आपटे
अ) अ–१, ब–२, क–३ ब) अ–२, ब–३, क–१
क) अ–३, ब–१, क–२ ड) अ–२, ब–१, क–३

53. आगरकर फर्ग्युसनचे प्राचार्य कोणत्या वर्षी झाले?
अ) १८८० ब) १८८५
क) १९०२ ड) १८९२

54. खालीलपैकी चुकीची जोडी कोणती?
अ) आगरकरांच्या निधनाचे ठिकाण — पुणे ब) आगरकरांच्या निधनाचे कारण — दमा
क) चिपळूणकरांचे निधन — १८५६ ड) आगरकरांच्या निधनाची तारीख — १७ जून १८९५

* गोपाळ गणेश आगरकर *

बहुपर्यायी प्रश्न

55. आगरकरांनी केसरी कोणत्या वर्षी सोडले?
अ) १८५६ ब) १८८१
क) १८९५ ड) १८८७

56. खालीलपैकी चुकीची जोडी कोणती?
अ) सुधारकचे ब्रीद — इष्ट असेल ते बोलणार आणि साध्य असेल ते करणार ब) न्यू इंग्लिश स्कूलचे प्रवर्तक — विष्णुशास्त्री चिपळूणकर
क) केसरी-मराठाचा छापखाना — आर्यभूषण ड) आगरकरांवरील पाश्चात्त्य प्रभाव — मार्क्स व लेनिन

57. सुधारक केव्हा सुरू झाले?
अ) १५ ऑक्टोबर १८८८ ब) ४ जानेवारी १८८१
क) २४ ऑक्टोबर १८८४ ड) १ जानेवारी १८८०

58. खालीलपैकी चुकीची जोडी कोणती?
अ) विकारविलसितचे वर्ष — १८५६ ब) टिळकांनी DES सोडली — १८९०
क) केसरी सोडण्याचे वर्ष — १८८७ ड) मॅट्रिकचे वर्ष — १८७५

59. सुधारकच्या इंग्रजी विभागाचे संपादक कोण?
अ) गो. कृ. गोखले ब) माधवराव बर्वे
क) लो. टिळक ड) न्या. रानडे

60. खालीलपैकी चुकीची जोडी कोणती?
अ) एम.ए.चे विषय — इतिहास व तत्त्वज्ञान ब) आगरकरांच्या विचारांचा पाया — बुद्धिप्रामाण्यवाद
क) आगरकरांची चतुःसूत्री — दैववाद, कर्मकांड, जातिभेद, ग्रंथप्रामाण्य ड) डोंगरी कैदेचा कालावधी — १०१ दिवस

61. सुधारकचे ब्रीदवाक्य कोणते?
अ) इष्ट असेल ते बोलणार आणि साध्य असेल ते करणार ब) सर्वसाक्षी जगत्पती
क) सत्यमेव जयते ड) शिकवा, चेतवा व संघटित करा

62. विधान (A): आगरकरांनी १८८७ मध्ये केसरीचे संपादकत्व सोडले.
कारण (R): केसरीच्या चालकांना सामाजिक प्रश्नांपेक्षा राजकीय प्रश्न अधिक महत्त्वाचे वाटत.
अ) दोन्ही योग्य; कारण विधानाचे योग्य स्पष्टीकरण ब) विधान योग्य; कारण चुकीचे
क) विधान चुकीचे; कारण योग्य ड) दोन्ही योग्य; पण कारण स्पष्टीकरण नाही

63. संमतीवयाचा कायदा कोणत्या वर्षी झाला?
अ) १८७२ ब) १९२९
क) १८५६ ड) १८९१

64. विधान (A): टिळक व आगरकरांना १८८२ मध्ये डोंगरी तुरुंगात कैद झाली.
कारण (R): कोल्हापूरचे दिवाण बर्वे यांनी अब्रूनुकसानीचा खटला भरला.
अ) विधान चुकीचे; कारण योग्य ब) विधान योग्य; कारण चुकीचे
क) दोन्ही योग्य; कारण विधानाचे योग्य स्पष्टीकरण ड) दोन्ही योग्य; पण कारण स्पष्टीकरण नाही

65. १८९१ च्या कायद्याने संमतीवय किती केले?
अ) १२ वरून १४ वर्षे ब) १४ वरून १८ वर्षे
क) ८ वरून १० वर्षे ड) १० वरून १२ वर्षे

66. विधान (A): "विकारविलसित" हे हॅम्लेटचे भाषांतर आहे.
कारण (R): सुधारकच्या इंग्रजी विभागाचे संपादक गोखले होते.
अ) दोन्ही योग्य; पण कारण स्पष्टीकरण नाही ब) विधान चुकीचे; कारण योग्य
क) दोन्ही योग्य; कारण विधानाचे योग्य स्पष्टीकरण ड) विधान योग्य; कारण चुकीचे

67. संमतीवयासाठी मोहीम चालवणारे पारशी सुधारक कोण?
अ) बेहरामजी मलबारी ब) विष्णुशास्त्री चिपळूणकर
क) माधवराव बर्वे ड) लो. टिळक

68. विधान (A): आगरकरांनी संमतीवय विधेयकाला पाठिंबा दिला.
कारण (R): सामाजिक सुधारणांसाठी कायद्याचा आधार घेऊ नये, असे आगरकरांचे मत होते.
अ) विधान चुकीचे; कारण योग्य ब) दोन्ही योग्य; कारण विधानाचे योग्य स्पष्टीकरण
क) दोन्ही योग्य; पण कारण स्पष्टीकरण नाही ड) विधान योग्य; कारण चुकीचे

69. संमतीवय विधेयकाबाबत टिळकांची भूमिका काय होती?
अ) बिनशर्त पाठिंबा ब) विधेयकाचे मसुदाकार
क) विधेयकाचे सादरकर्ते ड) सरकारी हस्तक्षेपाला विरोध

* गोपाळ गणेश आगरकर *

बहुपर्यायी प्रश्न

70. विधान (A): फर्ग्युसन कॉलेजचे पहिले प्राचार्य आगरकर होते.
कारण (R): आगरकर १८९२ मध्ये फर्ग्युसनचे प्राचार्य झाले.
अ) दोन्ही योग्य; पण कारण स्पष्टीकरण नाही
ब) विधान चुकीचे; कारण योग्य
क) विधान योग्य; कारण चुकीचे
ड) दोन्ही योग्य; कारण विधानाचे योग्य स्पष्टीकरण

71. जिवंतपणी प्रेतयात्रा काढली गेलेले सुधारक कोण?
अ) लो. टिळक
ब) विष्णुशास्त्री चिपळूणकर
क) माधवराव बर्वे
ड) गोपाळ गणेश आगरकर

72. खालील घटनांचा कालानुक्रम ओळखा.
अ) न्यू इंग्लिश स्कूल → डेक्कन एज्युकेशन सोसायटी → केसरी → सुधारक
ब) केसरी → न्यू इंग्लिश स्कूल → सुधारक → डेक्कन एज्युकेशन सोसायटी
क) डेक्कन एज्युकेशन सोसायटी → न्यू इंग्लिश स्कूल → केसरी → सुधारक
ड) न्यू इंग्लिश स्कूल → केसरी → डेक्कन एज्युकेशन सोसायटी → सुधारक

73. "विकारविलसित" हे कोणत्या नाटकाचे भाषांतर आहे?
अ) हॅम्लेट
ब) शाकुंतल
क) मॅकबेथ
ड) ऑथेल्लो

74. आगरकरांच्या जीवनातील घटनांचा कालानुक्रम ओळखा.
अ) संमतीवय कायदा → डोंगरी तुरुंगवास → केसरी सोडले → प्राचार्यपद
ब) डोंगरी तुरुंगवास → संमतीवय कायदा → केसरी सोडले → प्राचार्यपद
क) केसरी सोडले → डोंगरी तुरुंगवास → प्राचार्यपद → संमतीवय कायदा
ड) डोंगरी तुरुंगवास → केसरी सोडले → संमतीवय कायदा → प्राचार्यपद

75. "विकारविलसित" कोणत्या वर्षी प्रसिद्ध झाले?
अ) १८५६
ब) १९०७
क) १८८३
ड) १८९५

76. केसरी सुरू झाले (जानेवारी १८८१) तेव्हा आगरकरांचे पूर्ण वय किती होते?
अ) २५
ब) २८
क) २४
ड) २१

77. "डोंगरीच्या तुरुंगातील आमचे १०१ दिवस" कोणी लिहिले?
अ) गोपाळ गणेश आगरकर
ब) लो. टिळक
क) विष्णुशास्त्री चिपळूणकर
ड) वि. रा. शिंदे

78. डोंगरी तुरुंगात जाताना (१७ जुलै १८८२) आगरकरांचे पूर्ण वय किती होते?
अ) २२
ब) २५
क) २६
ड) ३०

79. "वाक्यमीमांसा आणि वाक्याचे पृथक्करण" कोणत्या विषयावर आहे?
अ) खगोलशास्त्र
ब) संस्कृत नाटक
क) अर्थशास्त्र
ड) मराठी व्याकरण

80. सुधारक सुरू केले (१५ ऑक्टोबर १८८८) तेव्हा आगरकरांचे पूर्ण वय किती होते?
अ) ३८
ब) ३५
क) ३२
ड) २९

81. "सुधारकातील वेचक लेख" कोणत्या वर्षी प्रसिद्ध झाले?
अ) १८५६
ब) १८८१
क) १८७५
ड) १८९५

82. संमतीवयाचा कायदा (मार्च १८९१) झाला तेव्हा आगरकरांचे पूर्ण वय किती होते?
अ) ३४
ब) ३१
क) ३५
ड) ३८

83. आगरकरांच्या विचारांचा पाया कोणता?
अ) ग्रंथप्रामाण्यवाद
ब) बुद्धिप्रामाण्यवाद
क) दैववाद
ड) कर्मकांड

84. आगरकरांना पूर्ण किती वर्षांचे आयुष्य लाभले?
अ) ४२
ब) ३८
क) ३५
ड) ३९

85. आगरकरांच्या सामाजिक विचारांची चतुःसूत्री कोणती?
अ) स्वदेशी, बहिष्कार, राष्ट्रीय शिक्षण, स्वराज्य
ब) अहिंसा, सत्य, अस्तेय, अपरिग्रह
क) बुद्धिवाद, व्यक्तिवाद, समता, मानवतावाद
ड) दैववाद, कर्मकांड, जातिभेद, ग्रंथप्रामाण्य

86. आगरकर सुमारे किती वर्षे केसरीचे संपादक होते?
अ) १०
ब) ६
क) १४
ड) २

87. आगरकरांचे निधन केव्हा झाले?
अ) १७ जून १८९५
ब) २८ नोव्हेंबर १८९०
क) १ ऑगस्ट १९२०
ड) १७ मार्च १८८२

* गोपाळ गणेश आगरकर *

बहुपर्यायी प्रश्न

88. सुधारक सुरू झाल्यापासून आगरकरांच्या निधनापर्यंत किती वर्षे झाली?
अ) १४ ब) ३
क) ७ ड) ११

89. आगरकरांचे निधन कोठे झाले?
अ) मुंबई ब) पुणे
क) टेंभू ड) कोल्हापूर

90. कोल्हापूरच्या बर्वे प्रकरणात कोणाला डोंगरी तुरुंगात शिक्षा भोगावी लागली?
अ) चिपळूणकर व गोखले ब) आगरकर व गोखले
क) टिळक व चिपळूणकर ड) टिळक व आगरकर

91. आगरकरांचे निधन कोणत्या विकाराने झाले?
अ) अपघात ब) प्लेग
क) दमा ड) विषमज्वर

92. खालीलपैकी कोणता ग्रंथ आगरकरांचा नाही?
अ) वाक्यमीमांसा आणि वाक्याचे पृथक्करण ब) डोंगरीच्या तुरुंगातील आमचे १०१ दिवस
क) विकारविलसित ड) गीतारहस्य

93. टिळकांनी डेक्कन एज्युकेशन सोसायटी कोणत्या वर्षी सोडली?
अ) १८५६ ब) १८८४
क) १८९० ड) १८८०

94. खालीलपैकी कोण डेक्कन एज्युकेशन सोसायटीचे संस्थापक सदस्य नव्हते?
अ) वामन शिवराम आपटे ब) लो. टिळक
क) महात्मा फुले ड) गोपाळ गणेश आगरकर

95. विष्णुशास्त्री चिपळूणकरांचे निधन कोणत्या वर्षी झाले?
अ) १८९५ ब) १८८२
क) १९२० ड) १८५६

96. "आधी सामाजिक सुधारणा" या भूमिकेचा आग्रह कोणी धरला?
अ) गोपाळ गणेश आगरकर ब) माधवराव बर्वे
क) विष्णुशास्त्री चिपळूणकर ड) लो. टिळक

97. आगरकरांच्या पत्नीचे नाव काय?
अ) सावित्रीबाई ब) रमाबाई
क) यशोदाबाई ड) आनंदीबाई

98. अकोल्यात असताना आगरकरांनी कोणत्या पत्रात लेखन केले?
अ) ज्ञानप्रकाश ब) इंदुप्रकाश
क) वऱ्हाड समाचार ड) दीनबंधू

99. आगरकरांनी विधवांविषयी कोणत्या प्रथेला विरोध केला?
अ) विधवा शिक्षण ब) विधवा पुनर्विवाह
क) विधवाश्रम ड) केशवपन

100. विधवांच्या केशवपनावर टीका करणारे लेख आगरकरांनी प्रामुख्याने कोणत्या पत्रातून लिहिले?
अ) मराठा ब) सुधारक
क) मूकनायक ड) दर्पण

झटपट उजळणी

विषय	एक ओळ
केसरी / मराठा	आगरकर / टिळक — १८८१
डोंगरी	१८८२ — १०१ दिवस
सुधारक	१८८८ — इंग्रजी विभाग गोखले

* गोपाळ गणेश आगरकर *

उत्तरसूची

प्रश्न	उत्तर	प्रश्न	उत्तर	प्रश्न	उत्तर	प्रश्न	उत्तर	प्रश्न	उत्तर
1	ब	21	ब	41	ब	61	अ	81	ड
2	अ	22	ड	42	ड	62	अ	82	अ
3	ब	23	ड	43	ब	63	ड	83	ब
4	ब	24	अ	44	ब	64	क	84	ब
5	क	25	क	45	अ	65	ड	85	क
6	ब	26	क	46	ब	66	अ	86	ब
7	ड	27	ड	47	ब	67	अ	87	अ
8	अ	28	क	48	क	68	ड	88	क
9	ब	29	अ	49	ड	69	ड	89	ब
10	ब	30	क	50	क	70	ब	90	ड
11	क	31	क	51	अ	71	ड	91	क
12	ब	32	ब	52	ब	72	ड	92	ड
13	ब	33	ड	53	ड	73	अ	93	क
14	ड	34	ड	54	क	74	ड	94	क
15	क	35	ब	55	ड	75	क	95	ब
16	अ	36	ब	56	ड	76	क	96	अ
17	ड	37	क	57	अ	77	अ	97	क
18	क	38	ड	58	अ	78	क	98	क
19	ब	39	अ	59	अ	79	ड	99	ड
20	ब	40	ड	60	क	80	क	100	ब

परीक्षेपूर्वी पक्के करा

बाब	अचूक तथ्य
जन्म / निधन	१४ जुलै १८५६, टेंभू / १७ जून १८९५, पुणे
न्यू इंग्लिश स्कूल / केसरी-मराठा	१ जानेवारी १८८० / १८८१ (केसरी — आगरकर, मराठा — टिळक)
डोंगरी तुरुंग	१८८२ — १०१ दिवस (बर्वे प्रकरण)
DES / फर्ग्युसन	२४ ऑक्टोबर १८८४ / २ जानेवारी १८८५
केसरी सोडले / सुधारक	१८८७ / १५ ऑक्टोबर १८८८
संमतीवय / प्राचार्य	१८९१ (१०→१२) / १८९२

आधार: मराठी विश्वकोश (आगरकर, गोपाळ गणेश; टिळक; संमतिवयाचा अधिनियम), BBC मराठी, मराठी विकिपीडिया, marathisrushti, आगरकर-वाङ्मय (महाराष्ट्र राज्य साहित्य व संस्कृती मंडळ), mpscabhyas व अन्य विश्वसनीय लेख (नोव्हेंबर २०२६ पर्यंत). काही तारखांबाबत स्रोतांत मतभेद आहेत; प्रचलित तारखा घेतल्या आहेत. वय/वर्षांतर गणिते Python ने तपासली. मजकूर व प्रश्न स्वतंत्रपणे रचलेले आहेत.

* गोपाळ गणेश आगरकर *

उत्तरांचे संक्षिप्त स्पष्टीकरण

1. (ब) १४ जुलै १८५६.

2. (अ) दोन्ही विधाने योग्य आहेत.

3. (ब) ता. कराड, जि. सातारा.

4. (ब) योग्य संबंध: २) आगरकर प्राचार्य — १८९२.

5. (क) ता. कराड.

6. (ब) योग्य संबंध: १) टेंभूचा जिल्हा — सातारा.

7. (ड) १८७५.

8. (अ) योग्य संबंध: आगरकरांची मॅट्रिक — अकोला; सुधारकची सुरुवात — १५ ऑक्टोबर १८८८.

9. (ब) अकोला.

10. (ब) दोन्ही विधाने योग्य आहेत.

11. (क) बी.ए. १८७८; एम.ए. १८८१.

12. (ब) योग्य संबंध: २) सुधारकचे ब्रीद — इष्ट असेल ते बोलणार आणि साध्य असेल ते करणार.

13. (ब) डेक्कन कॉलेज.

14. (ड) योग्य संबंध: १) एम.ए.चे विषय — इतिहास व तत्त्वज्ञान.

15. (क) जॉन स्टुअर्ट मिल व हर्बर्ट स्पेन्सर.

16. (अ) योग्य संबंध: आगरकरांवरील पाश्चात्त्य प्रभाव — मिल व स्पेन्सर; १८९१ मधील संमतीवय बदल — १० वरून १२ वर्षे.

17. (ड) एम.ए. करताना (१८७९).

18. (क) दोन्ही विधाने योग्य आहेत.

19. (ब) पुणे.

20. (ब) योग्य संबंध: २) संमतीवयाबाबत टिळकांची भूमिका — सरकारी हस्तक्षेपाला विरोध.

21. (ब) टिळक व आगरकर सोबत.

22. (ड) योग्य संबंध: १) न्यू इंग्लिश स्कूलचे प्रवर्तक — विष्णुशास्त्री चिपळूणकर.

23. (ड) १८८१.

24. (अ) योग्य संबंध: केसरीची भाषा — मराठी; विकारविलसित — हॅम्लेट.

25. (क) १८८१.

26. (क) दोन्ही विधाने योग्य आहेत.

27. (ड) टिळक — मराठाचे संपादक.

28. (क) योग्य संबंध: २) डोंगरीच्या तुरुंगातील आमचे १०१ दिवस — गोपाळ गणेश आगरकर.

29. (अ) इंग्रजी पत्र.

30. (क) योग्य संबंध: १) मराठाचे संपादक — लो. टिळक.

31. (क) जानेवारी १८८१.

32. (ब) योग्य संबंध: केसरी-मराठा स्थापना — १८८१; सुधारकातील वेचक लेख — १८९५.

33. (ड) पुणे.

34. (ड) दोन्ही विधाने योग्य आहेत.

35. (ब) अब्रूनुकसानीचा खटला.

36. (ब) योग्य संबंध: २) आगरकरांची चतुःसूत्री — बुद्धिवाद, व्यक्तिवाद, समता, मानवतावाद.

37. (क) अल्पवयीन छत्रपती.

38. (ड) अ–२, ब–३, क–१: न्यू इंग्लिश स्कूल — १ जानेवारी १८८०; डेक्कन एज्युकेशन सोसायटी — २४ ऑक्टोबर १८८४; फर्ग्युसन कॉलेज — २ जानेवारी १८८५.

39. (अ) १७ जुलै – २६ ऑक्टोबर १८८२.

40. (ड) अ–२, ब–३, क–१: केसरीचे पहिले संपादक — गोपाळ गणेश आगरकर; मराठाचे संपादक — लो. टिळक; सुधारकचे इंग्रजी संपादक — गो. कृ. गोखले.

41. (ब) साधी कैद.

42. (ड) अ–२, ब–३, क–१: कोल्हापूर प्रकरणातील दिवाण — माधवराव बर्वे; कोल्हापूर प्रकरणातील छत्रपती — चौथे शिवाजी; टिळक-आगरकरांचा तुरुंग (१८८२) — डोंगरी (मुंबई).

43. (ब) कोल्हापूर प्रकरण.

44. (ब) अ–२, ब–३, क–१: विकारविलसित — हॅम्लेट; डोंगरीच्या तुरुंगातील आमचे १०१ दिवस — गोपाळ गणेश आगरकर; वाक्यमीमांसाचा विषय — मराठी व्याकरण.

45. (अ) पुणे.

46. (ब) अ–२, ब–३, क–१: केसरी-मराठा स्थापना — १८८१; डोंगरी तुरुंगवासाचे वर्ष — १८८२; सुधारकची सुरुवात — १५ ऑक्टोबर १८८८.

47. (ब) DES अंतर्गत.

48. (क) अ–२, ब–३, क–१: संमतीवयाचा कायदा — १८९१; १८९१ मधील संमतीवय बदल — १० वरून १२ वर्षे; संमतीवय मोहिमेचे प्रणेते — बेहरामजी मलबारी.

लक्षात ठेवा: संस्था: न्यू इंग्लिश स्कूल (१८८०) → DES (१८८४) → फर्ग्युसन (१८८५) → प्राचार्य (१८९२).

लक्षात ठेवा: पत्रे: वऱ्हाड समाचारमध्ये लेखन → केसरी (१८८१–८७) → सुधारक (१८८८–९५).

* गोपाळ गणेश आगरकर *

उत्तरांचे संक्षिप्त स्पष्टीकरण

49. (ड) मुंबईचे गव्हर्नर.

50. (क) अ–२, ब–३, क–१: आगरकरांचे जन्मगाव — टेंभू; आगरकरांची मॅट्रिक — अकोला; पदवीचे महाविद्यालय — डेक्कन कॉलेज, पुणे.

51. (अ) आगरकर १८९२ पासून.

52. (ब) अ–२, ब–३, क–१: फर्ग्युसन कॉलेजचे नाव — सर जेम्स फर्ग्युसन; फर्ग्युसनचे पहिले प्राचार्य — वामन शिवराम आपटे; आगरकर प्राचार्य — १८९२.

53. (ड) १८९२–१८९५.

54. (क) योग्य जोडी: चिपळूणकरांचे निधन — १८८२.

55. (ड) २५ ऑक्टोबर १८८७ चे निवेदन.

56. (ड) योग्य जोडी: आगरकरांवरील पाश्चात्त्य प्रभाव — मिल व स्पेन्सर.

57. (अ) दसरा.

58. (अ) योग्य जोडी: विकारविलसितचे वर्ष — १८८३.

59. (अ) प्रारंभी.

60. (क) योग्य जोडी: आगरकरांची चतुःसूत्री — बुद्धिवाद, व्यक्तिवाद, समता, मानवतावाद.

61. (अ) आगरकरांचा बाणा.

62. (अ) वैचारिक कोंडीमुळे केसरी सोडले; १८८८ मध्ये सुधारक.

63. (ड) मार्च १८९१.

64. (क) कोल्हापूर प्रकरण — १०१ दिवस.

65. (ड) मुलींसाठी.

66. (अ) दोन्ही खरी; पण परस्परसंबंध नाही.

67. (अ) १८८४ पासून.

68. (ड) समाज स्वखुशीने बदलत नसेल तर कायद्याने सुधारणा — आगरकरांचे मत.

69. (ड) आगरकरांचा पाठिंबा.

70. (ब) पहिले प्राचार्य — वामन शिवराम आपटे.

71. (ड) पुण्यात सनातन्यांकडून.

72. (ड) १८८० → १८८१ → १८८४ → १८८८.

73. (अ) शेक्सपिअर.

74. (ड) १८८२ → १८८७ → १८९१ → १८९२.

75. (क) हॅम्लेटचे भाषांतर.

76. (क) १४ जुलै १८५६ ते जानेवारी १८८१ — २५ वा वाढदिवस येण्यापूर्वी, म्हणजे पूर्ण २४ वर्षे.

77. (अ) १८८२.

78. (क) गणना: १८८२ − १८५६ = २६ वर्षे (वाढदिवस १४ जुलैला होऊन गेला).

79. (ड) वाक्यरचना.

80. (क) गणना: १८८८ − १८५६ = ३२ वर्षे.

81. (ड) निबंधसंग्रह.

82. (अ) १४ जुलै १८५६ ते मार्च १८९१ — ३५ वा वाढदिवस येण्यापूर्वी, म्हणजे पूर्ण ३४ वर्षे.

83. (ब) बुद्धीची कसोटी.

84. (ब) १४ जुलै १८५६ ते १७ जून १८९५ — ३९ वा वाढदिवस येण्यापूर्वी निधन, म्हणजे पूर्ण ३८ वर्षे (म्हणून काही स्रोत "वयाच्या ३९ व्या वर्षी" म्हणतात).

85. (क) मराठी विश्वकोशानुसार.

86. (ब) गणना: १८८७ − १८८१ = ६ वर्षे.

87. (अ) पुणे.

88. (क) गणना: १८९५ − १८८८ = ७ वर्षे.

89. (ब) १७ जून १८९५.

90. (ड) चिपळूणकरांचे मार्च १८८२ मध्येच निधन झाले होते.

91. (क) अपरिमित कष्ट.

92. (ड) गीतारहस्य — लो. टिळक.

93. (क) मतभेद.

94. (क) DES — टिळक, आगरकर, आपटे, नामजोशी आदी.

95. (ब) १७ मार्च १८८२.

96. (अ) टिळक — आधी राजकीय स्वातंत्र्य.

97. (क) यशोदाबाई आगरकर.

98. (क) पत्रकारितेची सुरुवात.

99. (ड) सुधारकमधून टीका.

100. (ब) १८८८ पासून सुधारक.

लक्षात ठेवा: ग्रंथ: डोंगरीच्या तुरुंगातील आमचे १०१ दिवस (१८८२) → विकारविलसित (१८८३) → केसरीतील निवडक निबंध (१८८७) → सुधारकातील वेचक लेख (१८९५).

लक्षात ठेवा: विचार: बुद्धिप्रामाण्यवाद, इहवाद, व्यक्तिस्वातंत्र्य, मानवतावाद.

लक्षात ठेवा: वाद: आधी सामाजिक (आगरकर) की आधी राजकीय (टिळक)?